

Vergrijzing en pensioenen

Een interview met Frank Vandenbroucke

Op vrijdag 13 februari 2004 namen Koen Dille, André Mommen en Guy Quintelier een interview af van Frank Vandenbroucke, federaal minister voor arbeid en pensioenen. Heel wat vragen waren gebaseerd op zijn artikel "Vergrijzing en het Belgische overheidsbeleid" dat verschenen is in *Leven in een ouder wordende samenleving: generatiebewust vooruitzien in de 21ste eeuw*.

Wat doet u met de kritiek die stelt dat de oudere generatie die haar pensioen laat betalen door de jonge generatie die nog werkt, in feite parasiteert? Michel Husson¹ voorkomt die kritiek door de werkgever een sociale norm op te leggen. Die sociale norm houdt in dat de werkgever de totaliteit van de gesalarieerden betaalt, dus zowel zij die nog actief zijn als degenen die gepensioneerd zijn. Het pensioen moet op die manier beschouwd worden als deel van een gesocialiseerd loon. Dat zou pas solidariteit zijn.

Ik ben het daar totaal niet mee eens. Het is een zeer verbazende stelling dat de oudere generatie zou parasiteren wanneer ze haar pensioen laat betalen door de jongere werkende generatie. Want als die stelling juist is, dan moeten mensen werken tot ze doodvallen. Hoe men de pensioenen ook financiert – ofwel zoals in ons omslagstelsel waarbij de actieve mensen een bijdrage betalen die onmiddellijk wordt gebruikt om pensioenen uit te betalen, ofwel dat men stelt dat de actieve mensen moeten sparen en men spaargeld in een fonds opslaat en men met de rendementen ervan later de pensioenen betaalt – wat ook de financiële formule is, er zullen altijd mensen zijn die aan het werk zijn en mensen die niet aan het werk zijn, omdat ze inderdaad al een heel leven gewerkt hebben. Als men zegt dat daarbij de enen op de

anderen parasiteren, dan moet men de idee 'pensioenen' afschaffen en dan vervalt men terug in het einde van de 19de eeuw.

Het voorstel van Michel Husson – het opleggen van een sociale norm aan de werkgever – begrijp ik niet goed. Ik heb Michel Husson wel niet gelezen, maar wat hij blijkbaar voorstelt, is toch wat de werkgevers in ons systeem vandaag eigenlijk doen: zij betalen bijdragen die de actieve gesalarieerden niet ontvangen en die naar de gepensioneerden, zieken en werklozen gaan. Wat is het verschil met wat we vandaag doen?

Hussons voorstel gaat in tegen voorstellen om de zogenaamde patronale bijdragen te verlagen?

In het debat over pensioenen bestaat er dikwijls enorme verwarring doordat men eigenlijk discussieert over de oppervlakte der dingen en niet over hun wezen. De oppervlakte is de financieringstechniek, het wezen is dat men een samenleving heeft waarin mensen actief zijn en mensen niet actief zijn, en waarin dit laatste een recht is wanneer men bij voorbeeld op pensioen is. De niet-actieven consumeren een deel van de output die door de actieven geproduceerd is. In het debat met de rechterzijde die in de jaren '80 stelde dat we absoluut naar een geprivatiseerd stelsel op basis van kapitalisatie moeten omschakelen, hebben we altijd gesteld: privatisering en individualisering zijn een optie – een mogelijke, niet-solidaire optie – maar stellen dat we daardoor geen probleem hebben met de veroudering, is absolute onzin. Hoe dan ook zal een groeiend deel van de mensen oud en niet-actief zijn en output consumeren die door actieven geproduceerd is. Of dat

nu betaald wordt uit opbrengsten uit kapitalen, dividenden of beleggingen, dan wel uit lopende inkomsten die gegenereerd worden door mensen die werken, of door BTW die betaald wordt, er is en blijft een reëel probleem van veroudering in de samenleving. Wat ook uw financieringstechniek is, dat verandert niets aan het wezen van de zaak, die een vorm van solidariteit is die verschillende gradaties kan hebben. Sommige financieringstechnieken lenen zich beter tot solidariteit dan andere, maar dat zijn eigenlijk gradaties. Als men eenmaal een financieringstechniek heeft zoals we er een in de loop van de geschiedenis hebben opgebouwd, namelijk het omslagstelsel, dan is het om allerlei redenen wijs om te proberen dat te behouden. Men verwacht dus voortdurend financieringstechnieken met het wezen van de zaak.

Uit cijfermateriaal (Eurostat & OFCE, Office français de comptabilité économique) blijkt dat in Europa het aandeel van de lonen, inclusief de sociale bijdragen, in de toegevoegde waarde al bijna 30 jaar daalt (van 76% in 1975 naar 68% in 2003), en eigenlijk al bijna de hele naoorlogse periode (75% in 1960). Die daling gebeurde niet in het voordeel van de geïnvesteerde winst maar wel van de financiële inkomsten zoals bijvoorbeeld uitgekeerde dividenden of op de beurs gerealiseerde meerwaarden. In al die jaren blijken die financiële inkomsten percentueel zelfs verdubbeld te zijn. Die financiële inkomsten, die in feite teren op een lager loonaandeel, vertegenwoordigen dus een indrukwekkende financiële marge om de pensioenen te betalen. In de praktijk zou dat kunnen door juist de werkgeversbijdrage te verhogen: de werkgevers hoeven daarvoor maar te putten uit die financiële marge.

Dit is een interessant punt. In zekere zin inspireert deze vaststelling ook wat opeenvolgende Belgische regeringen als pensioenstrategie hebben geformuleerd, namelijk het feit dat het loonaandeel in het nationaal inkomen daalt, heeft onder meer te maken met het feit dat de overheden zoveel schulden hebben opgebouwd. Als de overheden veel schulden maken, dan betekent dat natuurlijk dat die overheden een soort averechtse verdeling zouden organiseren, waarbij belastinginkomsten worden gebruikt om interesten op schulden te betalen. Als men erin lukt om de overheidsschuld in verhouding met het nationaal inkomen te doen dalen, dan krijg je ruimte vrij op je overheidsschuld om belastinginkomsten te gebruiken voor iets anders dan renten, bijvoorbeeld pensioenen. Dat is eigenlijk de kern van wat het Belgische pensioencredo is geweest in op zijn minst de regering-Dehaene-I. Dat speelt een beetje in op wat jullie zeggen, maar jullie zeggen ook nog iets anders. Namelijk de daling van het

loonaandeel in het nationaal inkomen is niet alleen een gevolg van het feit dat de overheden zoveel schulden gemaakt hebben. Het heeft ook te maken met het feit dat in de private sector het kapitaal aandeel stijgt. Dat is inderdaad een argument om financiering van de sociale zekerheid in mindere mate te laten gebeuren via bijdragen op loon. Wat we eigenlijk de laatste jaren doen, is inderdaad een zeer geleidelijke, stapsgewijze evolutie naar een wat ander financieringssysteem van de sociale zekerheid, waarbij men terug iets minder heft op lonen en meer op andere inkomsten die van verschillende aard kunnen zijn. Persoonlijk geloof ik wel niet in een slogan zoals die vroeger eens gehanteerd werd, namelijk dat je de robots moet doen betalen. Er werd vroeger wel eens gezegd: de robots creëren toegevoegde waarde, en dat moet belast worden. Dat is nogal simplistisch. We moeten wel nog verder gaan in het verschuiven van de financiering van sociale zekerheid, weg van bijdragen vanuit arbeid. De waarheid is dat men dat alleen maar geleidelijk kan doen. Wat echter niet wil zeggen dat men het niet kan doen.

Een relatief eenvoudige macro-economische redenering stelt dat men de zogenaamde pensioenlast ook best zou kunnen betalen uit de toename van de productiviteit. Michel Husson constateert, weliswaar voor Frankrijk (maar waarom zou de situatie in Frankrijk fundamenteel anders zijn dan in de rest van West-Europa?) dat de productiviteit al geruime tijd jaarlijks met gemiddeld 1,75% stijgt. Daarvan volstaan 0,5% om het volgens de demografische berekeningen toegenomen aantal gepensioneerden te betalen. Er blijft dus jaarlijks een netto productiviteitsstijging of koopkrachtstijging van 1,25% over om te verdelen over iedereen, loontrekkers en gepensioneerden. Als men ondertussen meer mensen aan het werk krijgt, moet men zelfs minder dan 0,5% besteden aan het toegenomen aantal gepensioneerden. Zo gezien blijkt het zogenaamde probleem van de vergrijzing dus in feite een kwestie van verdeling of herverdeling. Dat is toch een socialistisch principe?

Dat is interessant, maar daarbij moet men toch oppassen dat men niet in een soort optische illusie vervalt. Ook al heb ik mijn twijfels over enkele van die cijfers, toch is het, algemeen gesproken, ongetwijfeld zo dat de samenleving gemiddeld rijker wordt omdat de productiviteit van arbeid en kapitaal nog stijgt. U zou kunnen zeggen: ja maar u bent bezig over 2030, en tegen dan gaat onze economie toch zeer sterk gegroeid zijn en de samenleving zal dus ook veel rijker zijn, en die gaat toch in staat zijn om op een vlottere manier te herverdelen, want de taart zal veel groter zijn. Dat is juist. En eigenlijk moeten wij, arme econo-

misten, bijzonder voorzichtig zijn met dit soort langetermijnvoorspellingen, omdat we inderdaad cijfertjes optellen die aantonen dat de samenleving rijker geworden is. Maar er is iets anders waaraan we echter niet ontkomen: als de productiviteit stijgt, dan zullen, normaal gesproken, de actieven als onderdeel van hun loonstrijd zeggen: we willen ons deel daarvan hebben, en de gepensioneerden zullen zeggen: we willen dat ons pensioen toch min of meer gelijke tred houdt met de ontwikkeling van de inkomens van de actieven. Dat is het fameuze principe van de welvaartsvastheid – wat men overigens in de praktijk nog selectief kan toepassen. In een samenleving waarvan de productiviteit stijgt, zal het vraagstuk van gelijke tred tussen actieven en gepensioneerden blijven bestaan, en zullen de actieven op hun beurt toch graag hun deel krijgen van de stijging van de productiviteit. Het stijgen van de productiviteit bevrijdt u dus niet helemaal van de problemen. U zou kunnen stellen dat het inkomen van de actieven lang niet zo snel moet stijgen als de productiviteit, en men zou zo het verschil kunnen gebruiken om de vergrijzing te financieren. Ik zeg daar niet 100% neen tegen. Ik zeg alleen dat daaraan ook wel grenzen zijn. En de uitdaging van de vergrijzing is wel bijzonder groot en zelfs te groot om ze alleen op die manier op te lossen. Ze is groot omdat men niet alleen te maken heeft met pensioenen, maar ook met de kwaliteit van die pensioenen. In België doen we daar volgens mij te zelfgenoegzaam over. De pensioenen van vandaag zijn in feite niet goed genoeg om te beantwoorden aan de aspiraties van de gepensioneerden van 2030. De uitdaging bestaat dus niet alleen in het instandhouden van de huidige pensioenen, men moet ze ook verbeteren. Daarbij komt nog het hele probleem van zorg, van gezondheidszorg. Ook al bestaat daarover niet veel houvastbiedend onderzoek, intuïtief lijkt het toch wel logisch dat een samenleving waar mensen hoogbejaard worden, ook een samenleving is waarin heel veel zorg en dienstverlening nodig is. Nu, zorg en dienstverlening zijn activiteiten waarin de productiviteit niet zo snel stijgt.

Maar dat is toch ook relatief, omdat de zorg die nodig is, ook op een latere leeftijd komt. Mensen blijven langer gezond.

Die redenering ken ik, maar ik ben daarvan niet 100% overtuigd. Er treden allerlei fenomenen op, bij voorbeeld van medische technieken die vroeger toepasbaar waren op mensen beneden 65 jaar,

waarvan men morgen kan zeggen: ze zijn nu toepasbaar op mensen tot 85 jaar, omdat de technieken zoveel verbeterd zijn. Wat is het effect van deze hele medicalisering van ons welzijn die nu bezig is? Ik ben ook geneigd om te denken dat oudere mensen, die ook langer gezond zijn, hoe dan ook meer een beroep gaan doen op allerlei vormen van dienstverlening, gaande van poets-hulp, over boodschappendienst, vervoer, ... Op zichzelf is dat goed. Maar dit soort activiteiten is, zoals het verzorgen van mensen, niet zo vatbaar voor productiviteitsstijgingen. Ik behoor tot diegenen die niet geloven in het feit dat het probleem van de veroudering oplosbaar is dankzij de productiviteitsstijgingen. Daarvoor is de uitdaging te omvangrijk en is de productiviteitsstijging een ietwat te beperkt middel. Een andere intuïtieve bedenking en reactie op dit debat is: zijn we al niet een samenleving waarbij op de actieven te veel productiviteitsdruk rust? Zitten we, zeker in België, al niet een beetje in een vicieuze cirkel, waarbij men mensen tussen hun vijftiengste en hun vijfenveertigste zeer zwaar aanspreekt op hun productiviteit, creativiteit en energie, en degenen die daar niet aan voldoen, afdankt? Dat is trouwens meer dan een economisch probleem. Het is misschien een maatschappelijk en een cultuurprobleem. Ik ben dus terughoudend tegen het optimisme over de productiviteitsstijging als oplossing voor het vergrijzingsprobleem.

Een "gemiddeld langere loopbaan" moet ingebed zijn in "meer mensen aan het werk". Is voor u verlichting van de sociale lasten de aangewezen methode om dat te bereiken, of is dat een toegeving aan uw liberale coalitiepartij?

"Meer mensen aan het werk" is nu controversieel. De vraag is inderdaad of de verlichting van de sociale lasten daartoe de aangewezen methode is. Neen, als het de enige methode is, is het nogal kortzichtig. Ja, als dat een onderdeel uitmaakt van een hele batterij maatregelen. Ik ben er absoluut van overtuigd dat als men arbeid goedkoper maakt, dat er dan meer arbeid zal aangeboden worden. Dat is een wet van Meden en Perzen en de evidentie zelf. Dat werkt alleen niet automatisch en spectaculair. Het is evident dat wanneer men een economisch systeem heeft waarin arbeid relatief goedkoop en energie relatief duur is, en men heeft een ander economisch systeem waarin energie relatief goedkoop is en arbeid relatief duur, dan zal het eerste waarschijnlijk arbeidsintensief en minder energie-intensief, en het tweede

zal meer energie-intensief zijn en minder arbeidsintensief.

Er bestaat natuurlijk wel gezien de concurrentie een druk op de productiviteit, maar *an sich* is het goedkoper houden van arbeid natuurlijk veel beter als men wil dat er meer arbeid is. Wie dat ontkent, maakt een heel bizarre redenering. Dat heeft niets te maken met cadeaus aan patroons of met verdeling in de samenleving. Dat heeft te maken met de vraag waarom hef je belastingen.

Het lijkt alsof u verkiest eerst de mensen beter op te leiden en naar de arbeidsmarkt te begeleiden, naast flexibilisering van de arbeid. Is dat geen individualisering van een probleem dat veeleer structureel is? U mag nog zoveel mensen opleiden en begeleiden, ze zelf verantwoordelijk maken voor het vinden van een baan, moeten we echter er niet serieus mee rekening houden dat we in een periode zijn beland waarin we met een permanent, structureel arbeidsoverschot zitten? Onder meer door de voortdurende delocalisatie, door de snellere technologische evolutie die steeds maar mikt op arbeidsuitstotende productietechnieken ... U hebt het overigens over flexibilisering zonder duidelijk te maken welke inhoud u aan dat begrip geeft. Flexibilisering betekent ook oproepcontracten, nachtarbeid, weekendwerk, glijdende arbeidstijden, vier dagen op/vier dagen af, enzovoort.

Zitten we met een permanent structureel arbeidsoverschot? Neen, absoluut niet! Dat is wel een idee dat regelmatig opgang maakt. Maar daarop zou ik een dubbel antwoord willen geven. Een antwoord is empirisch: gezien de veroudering van de bevolking gaat de bevolkingsgroep tussen 20 en 65 jaar – de normale arbeidsleeftijd – beginnen krimpen. Op lange termijn zitten we dus niet met een arbeidsoverschot. Tegenover deze krimpende bevolkingsgroep staat de grotere bevolkingsgroep met behoeften – kinderen enerzijds, en wat oudere mensen anderzijds – die zich zeer begrijpelijk niet geroepen voelen om te werken. Dus een permanent structureel arbeidsoverschot is absoluut niet het uitzicht waarvoor we staan, integendeel. Dat is de reden waarom ik denk dat we eigenlijk nogal wat kunnen leren van het Noorden van Europa, zonder daarbij die modellen heilig te verklaren. Modellen mogen nooit een bijbel zijn. In het Noorden van Europa is men erin gelukt om toch heel wat meer mensen te mobiliseren en te laten participeren op de arbeidsmarkt dan in Midden-Europa. Dat heeft iets te maken met het uitzicht van de welvaartsstaat. Het is niet toevallig dat Esping Anderson, de grote theoreticus van modellen van de welvaartsstaat, het Noorden van Europa het sociaal-democratische model noemt en Midden-Europa het

conservatief-katholiek model. De modellen uit het Noorden genereren om allerlei redenen veel meer participatie. Dat zit zeer diep en dat verandert men niet van vandaag op morgen. We kunnen daaruit wel zeer veel leren. Nu moeten we daar dingen uit overnemen, zonder dat sociaal-democratische model van de welvaartsstaat uit het Noorden van Europa heilig te verklaren, omdat binnen een aantal jaren de bevolking op werkzame leeftijd begint in te krimpen. Dus moet je het arbeidspotentieel dat er is, zoveel mogelijk mobiliseren. Anders gaat men echt een verarming krijgen.

Een tweede bedenking die ik hierbij heb, is ietsje fundamenteeler en niet louter empirisch. Ik aanvaard niet dat er zo iets is als een permanent structureel arbeidsoverschot. Dan zit er iets mis in de samenleving. Als dat er is, dan moet men veranderingen doorvoeren. Is dat niet een individualisering van een probleem dat veeleer structureel is? Je moet een probleem dat structureel is, opvangen met wijzigingen in structuren. Men moet het verschil durven zien tussen enerzijds het Deense en het Zweedse arbeidsmarktbeleid, en het Belgische en het Duitse anderzijds. Het Deense en het Zweedse zijn superieur, die hebben een andere structuur. Dat is een andere structurele benadering. Is flexibilisering daarbij een thema? Ja, maar niet in de betekenis, wat mij betreft, van oproepcontracten, nachtarbeid, weekendwerk enzovoorts. Binnen de regering heb ik me bij voorbeeld verzet tegen een standpunt van coalitiepartners dat stelde dat men de zondagsrust op de helling moet zetten. Ik vind dat erg fout, omdat men daarmee geen extra arbeid gaat scheppen. Bovendien is een zekere ritmiek in de samenleving niet slecht, ook al klinkt dat misschien conservatief. Ik ben niet voor absolute flexibilisering; ik ben voor het behoud van de zondagsrust. Anderzijds ontsnapt men wel niet, gegeven het uitzicht van de economie en het soort activiteiten die zich ontwikkelen, aan een stuk meer soepelheid, flexibiliteit, individuele bepaling van arbeidstijd, ... Dat heeft iets te maken met de inhoud van een economische activiteit: bij voorbeeld alles wat te maken heeft met communicatie, media en adviesverlening, laat zich niet zo gemakkelijk vatten in *nine to five-jobs*. Dat soort activiteiten wordt steeds belangrijker en de roep naar meer flexibiliteit is daarom niet tegen te houden. Maar flexibiliteit is iets anders dan het opgeven van ankerpunten in de tijdsopdeling van de mensen, bijvoorbeeld de zondagsrust.

U noemt het bestaande wettelijke omslagstelsel – al redelijk voorbarig – de Eerste pijler, want u wenst de mogelijkheid om

af te dragen voor een extralegaal aanvullend pensioen uit te breiden tot alle werknemers. Aldus zou er een Tweede pijler ontstaan, het Wettelijk Aanvullend Pensioen, gebaseerd op kapitalisatie. Terloops gezegd, die terminologie van eerste en tweede pijler, komt uit het liberale arsenaal. Wij twijfelen niet aan uw sociale bekommernis, maar u zult niet eeuwig minister van pensioenen zijn en de socialisten zullen niet eeuwig deel uitmaken van de meerderheid. Onze vrees is dat wanneer twee als gelijkwaardig bedoelde pensioenstelsels naast elkaar bestaan, diegenen die na u komen, niet aan de verleiding zullen kunnen weerstaan om het omslagstelsel als een basispensioen, een romppensioen te beschouwen. De stap om de Tweede pijler van het gekapitaliseerde pensioen uit te bouwen tot de nieuwe ruggengraat van ons pensioensysteem zal dan gezet zijn. Het pensioen dreigt dan niet langer een recht te zijn, maar in de eerste plaats het resultaat van een spaaringspanning die afhangt van de mogelijkheid die een individu in de loop van zijn beroepsleven heeft gehad. Leidt dat niet tot een grotere mate van sociale ongelijkheid? Het systeem van het Wettelijk Aanvullend Pensioen gebeurt bovendien per sector, en men heeft rijkere en armere sectoren.

Dat laatste is zeker zo. Maar om op deze hele vraag te antwoorden, wil ik eerst nog eens terugkomen op wat ik daarnet heb gezegd. De twee financieringstechnieken, kapitalisatie en repartitie, laten alle twee ruimte voor veel of weinig solidariteit. Men kan als samenleving collectief sparen, dit collectief sparen beleggen, en de opbrengst van die belegging solidair herverdelen naar gelang van de behoeften. De keuze tussen repartitie en kapitalisatie wordt eigenlijk qua financieringstechniek gedicteerd door tamelijk pragmatische overwegingen. Als u vandaag zou vragen aan iemand die daar eerlijk over nadenkt: er is geen pensioenstelsel, we willen een solidair pensioenstelsel opbouwen, wat is de beste financieringstechniek? Repartitie of kapitalisatie? Die persoon die daarop moet antwoorden, zou dan aan u eerst moeten vragen: zeg me eens hoe snel denk je dat de bevolking gaat groeien en zeg me ook eens wat is het gemiddelde financiële rendement van investeringen en beleggingen in je samenleving? Als de bevolking erg snel groeit in vergelijking met het gemiddelde financiële rendement, dan is repartitie beter. Als de bevolking niet zo snel groeit in vergelijking met het gemiddelde financiële rendement, dan is kapitalisatie beter. Daarachter zit een hele ingewikkelde berekening, maar dat is eigenlijk de financiële afweging, die men – samen met nog een aantal andere – moet maken. Het is dan ook heel logisch dat na de Tweede Wereldoorlog deskundigen in nogal wat landen hebben gezegd:

ga voor repartitie, omdat de bevolking snel ging groeien. Men had ook de zeer nare ervaringen van de oorlog met bestaande kapitalisatiestelsels die door inflatie vernietigd werden. Als men vandaag die vraag stelt, dan zou men een meer genuanceerd antwoord krijgen over de voor- en nadelen van kapitalisatie en repartitie. Maar, als je een repartitiesysteem hebt opgebouwd en het werkt, dan is het beste wat men kan doen dat op zijn minst te behouden. Dat is ook een tamelijk pragmatische redenering. Dat heeft op zichzelf nog niet zoveel met ideologie te maken. Het gevecht met de liberalen, wat we gehad hebben in de jaren '80 en het begin van de jaren '90, en waar ze eigenlijk helemaal toegegeven hebben op onze stelling, was een gevecht waarbij we te maken hadden met mensen die eigenlijk fabeltjes vertelden over financieringstechnieken, met als andere agenda daarachter de individualisering van pensioenvoorzieningen. Laat ons proberen het debat over de financieringstechnieken te onderscheiden van het debat over individualisering of solidariteit. Solidariteit kan je ook met verschillende financieringstechnieken hebben.

Over de bestaande wettelijke pensioenen en de aanvullende pensioenen wil ik nog het volgende zeggen. Ik wil de wettelijke pensioenen absoluut behouden, omdat de bestaande repartitietechniek duidelijk werkt en omdat in het bestaande wettelijke pensioenstelsel mooie vormen van solidariteit zitten: de actieven betalen voor de gepensioneerden; er bestaat solidariteit tussen arbeidsgeschikten en zieken; je hebt de techniek van gelijkgestelde periodes in de pensioenberekening; er zit de solidariteit in tussen de mensen die het geluk hebben gehad om altijd te kunnen werken en mensen die getroffen zijn door werkloosheid, en tussen de mensen die zeer veel verdiend hebben en mensen die zeer weinig verdiend hebben; je hebt minima en maxima in het wettelijke pensioenstelsel. Dat zijn mooie vormen van solidariteit die in het bestaande stelsel verweven zitten. Ik wens de wettelijke pensioenen te behouden en waar nodig nog te verbeteren. Men merkt ondertussen echter in de samenleving dat meer en meer mensen naar aanvullende pensioenvoorzieningen zoeken. De redenen waarom ze die zoeken, is een beetje structureel en sociologisch: de aspiraties van de senioren beginnen hoger en hoger te liggen. Men wil nog allerlei dingen doen. Als uw grootvader nog een wagen zou gekocht hebben, dan zou uw familie gezegd hebben dat dat niet gaat. Maar nu is dat normaal. Een gepensioneerde

gaat nog meer dan een wagen kopen: die koopt nog een PC en gaat nog grote reizen maken ... De aspiraties van de senioren liggen nu hoger dan de historische roeping van het pensioen. Mensen willen veel van hun koopkracht behouden wanneer ze op pensioen gaan. Ze zoeken dus naar allerlei aanvullende pensioenvoorzieningen. Dat gebeurt zeer individueel, en dat baart me zorgen als socialist. Overigens zijn aanvullende pensioenformules een typische vorm geweest van een individueel loonbeleid in bedrijven. Dat is à la tête du client, men geeft individuele pensioenbeloften aan kaderleden. Daarop heb ik een pragmatisch antwoord geformuleerd. Ik ben tegen deze atomisering en individualisering van aanvullende pensioenvoorzieningen. Dan heb ik liever iets dat men inbedt in het sociaal overleg, en waar men toch een zekere schaal aan geeft waarbinnen solidariteit kan georganiseerd worden. Het sterke punt van het Belgische sociaal overleg is het sectorieel overleg. Daarbinnen moet het georganiseerd worden, zodanig dat men toch een niveau bereikt waarbij solidariteit in aanvullende pensioenvoorzieningen mogelijk is. Ik geef direct toe dat dat niet het hoogste niveau van solidariteit is, wat men zich zou kunnen inbeelden. Het hoogste niveau van solidariteit zou zijn dat men voor alle burgers van een land een aanvullend systeem uitbouwt. Maar ik heb om pragmatische redenen gekozen voor iets dat kan aansluiten bij de dynamiek van het sociaal overleg en wat toch solidariteit mogelijk maakt. Als ik op dit vlak niet pragmatisch zou handelen, dan zou er in de realiteit een verdere atomisering en individualisering plaatsvinden. In de wet op de aanvullende pensioenen roepen we dat een halt toe. Individuele pensioenbeloften worden door die wet verboden in bedrijven waar er geen collectieve aanvullende pensioenen mogelijk zijn. Die individuele pensioenbeloften worden ook nog aan controle onderworpen: ze moeten aan allerlei sociale spelregels beantwoorden. Ook is er in een gegarandeerd rendement voor de aanvullende pensioenen voorzien, los van wat er op de beurs gebeurt. Dat is zeer fundamenteel. Met het VBO en de banken heb ik daarover een hard robbertje gevochten.

Noot

1. Michel Husson: *Les casseurs de l'État social* (Parijs, 2003).